

© **Постол О.Є.**

спеціальні техніки і практики, навчають необхідного набору знань і умінь, надають спеціальну інформацію і т.п. для маніпулювання «непрофесіоналами» (громадянами).

Таким чином, конструктивістський і структурно-функціональний підходи розглядають політичний процес як мінливу цілісність, що складається з багатьох частин. Проте структурно-функціональний підхід робить акцент на правильному функціонуванні політичних інститутів, їх ролі та функціях. Конструктивістський підхід спирається на взаємодію частин одного цілого, боротьби найрізноманітніших політичних акторів за обмежені ресурси та капітали.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Косолапов Н. Политика, экспертиза, общество: узлы взаимодействия / Косолапов Н. // Pro et contra. Том 8, №2. — М. : 2003. — С. 18—31.
2. Парсонс Т. Система современных обществ. / Т. Парсонс. — М.: Аспект Пресс, 1997— с. 270.
3. Бурдые П. Социология социального пространства / [Пер. с фр.]; общ. ред. и послесл. Н. А. Шматко / Москва : Институт экспериментальной социологии, 2005, — с. 288.
4. Рич Э., Уивер К. Пропагандисты и аналитики: «мозговые центры» и политизация экспертов / Рич Э., Уивер К. // Pro et contra. Том 8, № 2. — М. : 2003. — С. 64—89.
5. Меркель В. Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях / В. Меркель, А.Круассан. — М. : Полис, №1,2. 2002. — С.20.
6. Политическая наука: новые направления. / [Под редакцией Р. Гудина и Х.-Д. Клингеманна]. Научный редактор Е.Б. Шестопап. / М. : Вече, 1999. С. — 532.
7. 7 Do Think Tanks Matter? Assessing the Impact of Public Policy Institutes / . D. Abelson // Montreal: McGill-Queen's University Press, 2002. — С 163—165.
8. Бурдые П. Соціологія політики/ П. Бурдые; [Пер. с фр.]Сост., общ. ред. и предисл. Н. А. Шматко./ — М.: Socio-Logos, 1993. — 336 с.
9. Даль Р. Демократия и ее критики [Пер. с англ. Под ред. М.В. Ильина]. — Москва : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2003, — с 576.

Постол О.Є. — кандидат політичних наук, доцент, докторант кафедри політичних наук Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова.

УДК 141.72"19/20"

ФЕМІНІЗМ: ВИТОКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО СУЧАСНОГО ЕТАПУ

Досліджуються витоки сучасного фемінізму, розгортання суффражизму та його завершення. Висвітлюються проблеми, що спричинили другу хвилю фемінізму та основні феміністичні теорії, спрямовані на пояснення ключових понять фемінізму – стать, гендер, ідентичність, сексуальність, влада.

Ключові слова: фемінізм, суффражизм, перша і друга хвилі фемінізму, різновиди фемінізму, школи фемінізму, стать, гендер, гендерна ідентичність.

ФЕМИНИЗМ: ИСТОКИ И ОСОБЕННОСТИ ЕГО СОВРЕМЕННОГО ЭТАПА

Исследуются истоки современного феминизма, развитие суффражизма и его завершение. Освещаются проблемы, вызвавшие вторую волну феминизма и основные феминистические теории, направленные на объяснение ключевых понятий феминизма – пол, гендер, идентичность, сексуальность, власть.

Ключевые слова: феминизм, суффражизм, первая и вторая волна феминизма, разновидности феминизма, школы феминизма, пол, гендер, гендерная идентичность.

FEMINISM: SOURCES AND FEATURES OF IT'S MODERN STAGE

The sources of modern feminism, development of sufrazhizm and its completion are probed.

Problems, which entailed the second wave of feminism and basic feminism theories, directed on explanation of key concepts of feminism – sex, gender, identity, sex appeal, power are lighted up.

Keywords: *feminism, sufrazhizm, first and second waves of feminism, varieties of feminism, schools of feminism, sex, gender, gender identity.*

Суспільний інтерес до відносин між чоловіком і жінкою давній як людська історія. До різних аспектів цього питання звертали свою увагу ще Платон і Софокл. А Крістін де Пісан (Христина Пізанська) у творі «Книга міста жінок» ще у 1405р. заторкує теми, що актуальні для раннього та залишаються важливими для сучасного фемінізму, зокрема, право жінок на освіту та участь у політичному житті. Такі ідеї відбивають запит суспільства на зміну існуючих владних відносин в ньому. Різні види владних відносин пронизують і структурують всі сфери людського буття – політику, культуру, освіту, роботу, родину, - визначаючи роль і місце кожного індивіда, та закріплюючи за кожним статус керуючого або підлеглого. Причому домінуюча роль, навіть сьогодні, зазвичай відводиться «сильній» половині людства, причина чого вбачається у патріархальній структурі суспільства, закоріненість якої обумовлена споконвічними традиціями, стереотипами і соціальною практикою. Відвойовування жінками рівності в правах і можливостях, розглядається чоловіками як приниження їх чоловічої гідності, сили і здібностей, тоді як відомою є істина, що справжнім, якісним показником рівня цивілізованості та культури суспільства є рівність прав чоловіка і жінки в усіх сферах життя, інакше воно є хворим.

Питання «здорового» суспільства в цьому контексті є досить актуальним, адже навіть із досягненням рівності в громадських правах з чоловіками і їх законодавчим закріпленням, жінки не стали щасливими і не відчули необхідну рівність. В чому причина цього, яким чином відбувається процес «оздоровлення» та «окультурювання» суспільства, які характеристики і особливості має сучасний фемінізм – ці питання є предметом даної статті.

Загальновідомо, що зародження фемінізму починається з часів Французької революції і Просвітництва, і пов'язується з вимогами природних, політичних і освітніх прав для жінок. Одним з перших творів, де були висвітлені ідеї і цілі фемінізму була праця англійської феміністки Мері Воллстонкрафт «Захист жіночих прав» (1792р.). Передувала цій праці продиктована французькою феміністкою Олімпією де Гуж у 1791р. «Декларація прав жінки і громадянки». Виступаючи за рівність прав, Мері Воллстонкрафт наголошувала на рівних правах жінок на освіту, в якій вбачала джерело особистості. Започаткована нею інтелектуальна спадщина та суспільна історія фемінізму, представлена роботами Персі Біші Шелі «Визволений Прометей» (1820), Керолайн Нортон «Природне право матері на опікування своєю дитиною» (1837), Маргарет Фулер «Жінка в дев'ятнадцятому столітті» (1845).

Таким чином, зброєю у боротьбі за емансипацію жінок став розум, направлений проти ототожнення жінок виключно з їхньою природою та сексуальними функціями і здібностями. Так, Джон Стюарт Мілль у трактаті «Підлеглість жінок» (написан у співавторстві з Аріет Тейлор у 1861р., а опублікований у 1869р.), протиставляючи «розум» «інстинкту», прагне суспільства, заснованого на раціональних принципах. Розум, доводить він, потребує скасування відмінностей у ставленні до різних статей разом з іншими «випадковостями народження». Надання жінкам рівності в громадянстві і громадянських свобод у соціальній сфері сприятиме глибшій трансформації суспільних відносин між статями [1, с. 422]. Різні аспекти відносин між статями розкривали Ш.Фур'є, Сен-Симон, Р.Оуен, Ф.Енгельс, К.Маркс, З.Фрейд та ін. Провідною ідеєю у цих розвідках була ідея про те, що судити чоловіків і жінок треба не за статтю, а за особистістю. Важливими для феміністичного дискурсу того часу є п'єси Генріка Ібсена, роботи Вірджинії Вулф, Елліс Сари Стікні, Амалії фон Кречман та ін. До інтелектуальної спадщини цього періоду Соломія Павличко відносить і видатну роботу Сімони де Бовуар «Друга стаття» (1949), вважаючи, що саме вона знаменувала завершення першої хвилі фемінізму [2, с. 19]. Ці праці, по суті, заклали ідеологічні підвалини фемінізму у європейській культурі.

Як політичний термін фемінізм (від лат. femina – жінка) виник на початку ХІХст. і означав загальну назву широкого руху за зрівняння у правах жінок з чоловіками. Його «винайдення» приписують французькому теоретику соціалізму Шарлю Фур'є, а дехто – Еліс Россі, хоча до повсякденного вжитку він увійшов тільки у 60-ті рр. ХХст. До цього, поділ в суспільстві за статями якщо і розглядався, то не в якості важливого критерія, а як природний факт. Розподіл праці на чоловічу і жіночу відбувався виключно за біологічними ознаками, закріплюючи за жінками сферу сім'ї і побуту, а за чоловіками – сферу публічності та соціально-економічної активності. Саме спроби

підвищити соціальну роль жінок знайшли практичне втілення у жіночих рухах.

Після проголошення принципу прав людини у 1789р., слова «месье» і «мадам» були замінені на «громадянин» і «громадянка», а гострота питання про права жінок і їх рівність з чоловіками активізувала жіночі ініціативи. Спочатку завдання руху полягало у наданні жінкам виборчих прав, через що його називали суфражизмом (від англ. suffrage – право голосу). Суфражизм виник у Англії у другій половині XIXст., а пізніше поширився у США, Німеччині, Франції та інших країнах. Надання жінкам права голосу і освітніх прав розумілось як досягнення повної емансипації, що об'єднувало жіночий рух. Починаючи з кінця XIX ст. – у 1893р. в Новій Зеландії і на початку XXст. у 1917-1920рр. у Радянському Союзі, Бельгії, Німеччині, Польщі, Канаді, США жінкам цих країн було надано право голосу. Це означало досягнення просвітницьким фемінізмом поставлених цілей, а тому значно послабило і підірвало жіночі рухи, ознаменувавши завершення першої хвилі, або традиційного фемінізму. Слід зауважити, що серед дослідників фемінізму немає однаковості щодо часових рамок першої хвилі. Так, Лінн Абрамс першу хвилю фемінізму вписує у часові рамки 1840-1930рр. [3, с. 7], а дослідники Харківського Центру Гендерних Досліджень відносять до 1830-1920рр. [4, с. 123], тоді як Галина Брандт вважає, що ця хвиля охоплює XIX ст. і закінчується перемогою суфражисток, але називає цей період другою хвилею [5, с. 14-18].

Висвітлення подій XIX-початку XXст., пов'язаних з намаганням досягти жінками повноправного статусу громадян Європи, як стійкого руху до жіночої емансипації, представляє собою оптимістичний погляд. Проте, існує протилежна точка зору, яка полягає у переконанні, що XIXст. призвело до пониження статусу і можливостей жінок. Прибічники такого підходу вважають, що Французькій революції не вдалося дати права жінкам, але що важливіше, в Європі закріпилась ідеологія, що прив'язує жінку до дому. Це була ідеологія відокремлених або розділених і закріплених сфер, за якою сферою реалізації жінок був домашній простір, а чоловіків – загальносвітотворний (робота, політика, боротьба). Частина ідеології, що стосується жінок може бути охарактеризована як *домострой* та веде до закріпачення. Саме мова цієї ідеології була реальною для європейської культури більшу частину цього періоду [3, с. 9]. Потужності цієї ідеології не могли протистояти навіть радикальні феміністки. Рішенням цієї проблеми для більшості феміністок XIXст. була концепція тожності, або паритету відмінностей, яка визнавала рівність чоловіків і жінок як результат того, що вони мають різні взаємодоповнюючі якості. Втім, певним рубежем, поворотною точкою, що похитнула, як здавалось непохитний уклад, стала Перша світова війна, завдяки якій обмежуюча гендерна ідеологія XIXст. хоча і не зникла, але змогла трансформуватись. Тимчасове припинення активності феміністок, що настало з перемогою суфражизму, було результатом браку міцного, спрямованого у майбутнє ідеологічного підґрунтя. В цей час уряди та чоловіки загалом намагались відстоювати ідеали домострою, але вони не могли утримати жіночу самосвідомість від розвитку, а самих жінок – від вимог визнання їх законного місця у державі.

Усвідомлення того, що досягненням права голосу жіноче питання не обмежується, а роль домогосподарок не робить жінок щасливішими, знайшло активний вияв у 60-ті роки XXст., спричинивши другу хвилю фемінізму (за Г.Брандт третю хвилю). Ідеологія фемінізму переживає свій розквіт разом із радикалізмом 60-70-х рр. і виступає його сладовою частиною. Ця друга хвиля відмічається в першу чергу розробкою теоретичної основи, яка, скоріше за все, і дозволила йому стати потужним соціальним явищем сучасного світу. Метою цієї другої хвилі була вже не емансипація, що може бути досягнута політичними реформами, а жіноча лібералізація, яка вимагала радикальних соціальних перетворень. Це був рух за рівні соціальні можливості для жінок та за подолання сексистських стереотипів у культурі. Визначальними для розгортання сучасного фемінізму стали роботи та суспільна діяльність таких феміністок як Сімона де Бовуар, Бетті Фрідан, Юлія Кристева, Маргарет Мід, Джудіт Батлер, Ненсі Ходоров, Люсі Ірігарей, Елен Сіксу та ін. Поштовхом же до активного розгортання руху вважається праця Бетті Фрідан «Феміністична містика» («Містика жіночності») або «Загадка жіночності» (1963), в якій висловлюється думка, що проблема дефектності і другості жінки криється не в жіночій особистості як такій, а у структурі патріархальної сім'ї. Саме у родині, на думку Фрідан, найбільш інтенсивно здійснюється контроль як над жіночим тілом, відтворювальною і репродуктивною функціями жіночого організму, так і над жіночою психікою. У книгах Кейт Міллет «Сексуальна політика» («Гендерна політика») (1970) та Джермейн Грір «Жінки-євнухи» (1970) звертається увага на особисті, психологічні і сексуальні аспекти утисків жінок. У роботах французьких феміністок «Новонароджена жінка» (1972) Кетрін Клеман і Елен Сіксу, «Хірургічне дзеркало, про іншу жінку» (1974) та «Стать, яка не самотня» (1977) Люсі Ірігарей, «Загадка жінки: Жінка в текстах Фрейда» (1980) Сари Кофман, були зроблені спроби визначення на

філософському і теоретичному рівні специфіки жіночої свідомості, жіночого «я» та його аутентичності у контексті постструктуралістської концепції «іншого» і концепції тілесності. А вже у 80-х роках норвезька авторка Торіл Муа у праці «Сексуальна/Текстуальна політика» (1985) піддала критиці відомих французьких феміністок Ю.Кристеу, Л.Ірігарей та Е.Сіксу за вживання ними чоловічої теорії, зокрема теорій Ж.Деррида і Ж.Лакана, для творення феміністичної текстуальності, і вимагала подальшої деконструкції понять «фемінність», «феміністичність», «жінка». В 1990 році світ побачила книжка Джудіт Батлер «Гендерний клопіт: Фемінізм і підрип ідентичності», написана у характерному постструктуралізму стилі інтерпретацій попередніх інтерпритацій. В ній переосмислюються головні ідеї Сімони де Бовуар та таких феміністок як М.Вітіг, Ю.Кристевої, Л.Ірігарей та ін. Нове критичне перечитання певних авторів та ідей, як зауважує С.Павличко, мало на меті окреслення якісно нового поля феміністичної/ гендерної критики, тобто про жінку як предмет фемінізму, про статеу та гендерну ідентичність [2, с. 220].

Викладені у творах другої хвилі ідеї і цінності фемінізму, кинули виклик соціальній і політичній традиції, змусивши радикально змінити ставлення до статі і підняти людську свідомість у питанні гендерної рівності у публічному житті. Популярність ідей визначила швидкість їх поширення і виникнення феміністичних організацій в усіх західних країнах і більшості розвинених країн. Виходячи з цього, можна говорити про перетворення фемінізму з руху на радикальну ідеологію.

Сучасна філософія фемінізму базується на ідеях та теоретичному апараті постструктуралістських концепцій Жака Лакана, Жака Деррида, Мішеля Фуко та інших постструктуралістів. Основними проблемами як у філософії фемінізму, так і у філософії постструктуралізму, є – проблеми влади, політики, мови, тексту, сексуальності та різних типів культури і культурних практик. Особливістю філософських методів текстового і політичного аналізу як у фемінізму, так і в постструктуралізмі, є перехід від рівня концептуальних філософських практик традиційної бінарної логіки на рівень логіки множинності. Особливість філософської методології фемінізму полягає в тому, що через аналіз феноменів «жіночого» і «фемінного» в культурі, феміністська філософія маніфестує тезу про те, що сучасна культура розвивається не лише під ідеалом логіки і свідомості, але й чуттєвості, тілесного досвіду. Цим філософія фемінізму робить свій внесок у реалізацію постструктуралістської установки на плюральність мислення, культури, чуттєвого досвіду людини та рівноцінність різних культурних практик і типів мислення [4, с. 17-18]. Отже, можна говорити, що фемінізм сьогодні – це спроба нового, неklasичного способу мислення та відповідних йому нових мовних і соціальних експериментів в культурі.

Феміністки завжди боролись з твердженням «біологія - це доля», тому переломним моментом у розвитку феміністичної теорії стало визначення концепції гендеру, яка відділила поняття біологічної статі. Найважливішими статевиими відмінностями є ті, що відносяться до репродуктивної функції. Гендер же відноситься до поняття культурологічного і відображає різні ролі, які суспільство приписує чоловікам і жінкам. Щодо гендеру, С.Павличко зауважує: «Хоч би якою біологічно нерухливою була стать, гендер завжди культурно сконструйований, отже, гендер не є результатом статі і не є чітко фіксованим, як стать. Отже, гендер як множинна інтерпретація статі становить виклик до концепції єдиного суб'єкта» [2, с. 222].

Порушення проблеми ролі гендеру приписують Сімоні де Бовуар, яка спрямовувала зусилля на подолання патріархальних ідей, які розмивають різницю між статтю і гендером і підсумовують, що всі соціальні відмінності між чоловіками і жінками закладені біологічно. Ідеї, викладені у її книзі «Друга стать» (1949), зокрема щодо «відмінності» жінок і надання їм відповідальності за власні життя, згодом були підхоплені і знайшли продовження у теоріях радикальних феміністок. Але провідна ідея книги закладена у відомому вислові видатної феміністки «Жінкою не народжуються, жінкою стають». Тобто виходить, що творення культурної статі (в даному випадку жіночої) – гендера, можливе, так би мовити, на базі біологічної природності. Іншими словами, тільки з біологічного тіла «жінки» може народитись культурна стать жінки. Така думка протрималась після виходу твору Сімони де Бовуар не дуже довго, і в 70-х роках стала об'єктом критики, як і «природність» статі, з боку французьких феміністок-постструктуралісток. Цю критику продовжила у 80-х роках Торіл Муа, але більш радикально, адже критикувала і своїх французьких попередниць за використання у своїх розвідках теорій Деррида і Лакана, які за своєю суттю апіорі є чоловічими. У подальшому критику природності статі, обумовленості нею гендера та ідентичності на основі статі послідовно і переконливо розгорнула американська дослідниця Джудіт Батлер у роботі «Гендерний клопіт: Фемінізм і підрип ідентичності».

Отже, якщо погодитись з твердженням Сімони де Бовуар, що жінкою не народжуються, а

стають, то можна провести аналогію щодо чоловіків – «чоловіками не народжуються, чоловіками стають». Тобто становлення жінки жінкою, а чоловіка чоловіком відбувається під певним культурним і суспільним тиском. Таким чином відбувається становлення гендеру. Співставлення цього твердження з роздумами щодо «природності» статі, дає можливість говорити, що гендер не обов'язково є наслідком статі. Отже, як справедливо зазначає С.Павличко, «Гендер не завжди продовжує стать, тіло чоловіка або жінки не обов'язково відповідає культурній конструкції «жінка», «чоловік» ... Наслідок сконструйованого статусу гендера може бути таким, що поняття «чоловік», наприклад, відповідатиме жіночому тілу» [2, с. 222].

В історії фемінізму довгий час, практично з моменту його зародження і ще деякий час після теорії Сімони де Бовуар, мала місце ідентичність «жінка». Навіть З.Фрейд відзначав, що першою ідентичністю, яку усвідомлює людина є статева ідентичність. І це, певним чином, було виправдано з точки зору боротьби фемінізму з патріархатом. Так продовжувалось поки французькі дослідники, зокрема М.Вітіг і Л.Ірігарей, не поставили під сумнів існування ідентичності «жінка». На цьому етапі феміністична теорія намагається не просто більше представити жінку в мові і політиці, а виявити механізм, за яким суб'єкт фемінізму продукується і обмежується тими самими структурами влади, через які відбувається пошук емансипації [2, с. 221].

Л.Ірігарей критикує теорію Сімони де Бовуар. Так, на відміну від Бовуар, яка традиційно «жінку» визначає як «іншого», вона поняття «іншого», як і взагалі поняття «суб'єкт» визначає як виключно маскуліністські, а тому, відповідно, за Л.Ірігарей, жінка не представляється через чоловіка, а є взагалі іншою сигніфікацією. Авторка взагалі вважає, що існує лише чоловіча стать, яка виробляє себе через продукування іншого, а тому пропонує відійти від бінарної опозиції чоловіче-жіноче. Більше того, вона переконана, що фемінінне не може бути атрибутом гендера, воно є позначником відсутності.

Радикальна феміністка Монік Вітіг переконана, що категорія статі в умовах гетеросексуальності є завжди жіночою, оскільки чоловіча є немаркованою, адже вона універсальна. Подібно справа виглядає і з гендером, який у М.Вітіг є лише один і теж – жіночий, тому що чоловічій гендер не є гендером, бо він не чоловічій, а універсальний. Для М.Вітіг «стать – це позначення інституціалізованої гетеросексуальності, яку можна стерти шляхом практик, що підриває саму інституцію» [2, с. 225]. В ідеалі радикальність її поглядів полягає у деструкції статі, в результаті чого жінки зможуть набути статус універсального суб'єкта.

Д.Батлер, аналізуючи феміністичну теоретичну спадщину, в якій фемінізм ґрунтується на спільній ідентичності, висловлює думку, що нині не існує і не може існувати спільної для всіх жінок ідентичності, що сьогодні не існує для цього універсальної бази. Критикує вона і доречність концепції влади, заснованій на патріархальній структурі, адже вона не враховує розмаїття культурних контекстів. Послідовно проводячи розмежування «статі» і «гендеру», дослідниця намагається з'ясувати чим є гендерна ідентичність, як на неї впливає сексуальність і як вона конструюється. Адже виникають ситуації, коли гендер не впливає зі статі, а форми і практики сексуальних бажань не походять ані зі статі, ані з гендеру. Деякі типи гендерної ідентичності не вкладаються у норми походження або у прийнятні норми культурної зрозумілості, постаючи у вигляді логічних неможливостей.

Сексуальність завжди конструюється в термінах дискурсу влади. І навіть у гомосексуальному контексті присутні гетеросексуальні домовленості (хоча у певний період феміністична теорія сексуальності припускала, що у гомосексуальних відносинах відсутнє поняття влади). Гетеросексуальний оригінал є сконструйованим, як і його гомосексуальна копія. Тому, на думку Д.Батлер, гендер не лежить в рамках традиційної онтології гендера, поняття «бути чоловіком» і «бути жінкою» - справа феноменології. Гендер формується дискурсивно і визначає політичні параметри цієї конструкції [2, с. 225]. Очевидно, сьогодні і категорія «стать» має розумітись у політичних термінах, а не як природна основа.

На переконання Д.Батлер, особи стають зрозумілими, коли отримують гендер. Гендер же для Батлер – це завжди якась дія. Для того, щоб розпочати будь-які політичні дії, має існувати певна ідентичність, яка є чинником мобілізації, в тому числі і у феміністичній політиці. Гендерні ж ідентичності, за висновками як Д.Батлер, так і феміністок-постструктуралістської, не визначаються ні статтю, ні тілом, ні гетеросексуальністю, а є фігурами дискурсивних практик, що перебувають у процесі перманентного самотворення. Отже, істинних, фіксованих гендерних ідентичностей не існує.

Строкатість у теоретичних розвідках фемінізму пояснює його структуру. В цьому контексті слід зауважити, що при спільній меті феміністок щодо усунення патріархії і подолання статевого

гніту, вони розходились як у розумінні рівності й відмінності, так і у засобах досягнення цілей. Через це в рамках фемінізму виокремились різні течії – ліберальний фемінізм, соціалістичний фемінізм, радикальний фемінізм та нові феміністичні традиції. Немає однаковості в русі і щодо визначення понять статі і гендеру, що роз'єднало його на два напрями. Перший – відмітні феміністки – наголошують на беззаперечних відмінностях між чоловіками і жінками (глибинних біологічних), які визначають їх соціальні та культурні характеристики, але акцентуючи увагу саме на позитивних жіночих якостях, якими слід гордитись і розвивати у формі культурного фемінізму. Інший напрям спрямований на критику самих понять – постмодерні феміністки піддали сумніву абсолютну біологічність категорії «стать», аргументуючи тим, що не всі жінки можуть народжувати дітей, як і не всі жінки мають потяг до чоловіків [6, с. 473].

Крім того, існує й інший погляд на внутрішню структуру сучасного фемінізму, за яким в його межах виокремлюють декілька філософських шкіл, провідними серед яких є англо-американська, яка пов'язана із соціокритичною спрямованістю та орієнтацією на історичні фактори (Бетті Фрідан, Кейт Міллетт), та французька, що переважно пов'язується з проблемами текстового аналізу та письма (Юлія Кристева, Люсі Ірігарей, Катрін Клеман, Елен Сіксу й ін.). Розглядаючи відносини між чоловіком і жінкою як прояв владних відносин, представники першого напрямку відносини влади розуміють, перш за все, у соціальному контексті, тоді як другий напрям – виходячи з вивчення тілесного досвіду людини. Крім того, у французьких теоретиків саме поняття «жінки» стало виступати в якості будь-якої радикальної сили, що підриває передумови, структуру, концепції традиційного (чоловічого) дискурсу [4, с. 20].

Разом з тим, протягом розгортання другої хвилі фемінізму в межах руху відбувались два паралельні процеси: дерадикалізація, яка характеризувалась послабленням деяких безкомпромисних позицій фемінізму, і породила популярну ідею пост-фемінізму, згідно з якою рух, досягнувши феміністичних цілей прямує за межі фемінізму; інший процес – роздроблення і дивесифікація – призвів до втрати спільного підґрунтя. В результаті, сьогодні дослідники фемінізму говорять про доповнення корінних феміністичних традицій (ліберальний, соціалістичний або марксистський та радикальний фемінізм) постсучасним фемінізмом – психологічним, чорним, лесбійським тощо [6, с. 468]. Більше того, існує думка, що через те, що поняття «фемінізм» охоплює дуже широкий спектр ідей та практик, недоречно вживати це слово в однині, правильно – «фемінізми». Наприклад, З.Айзанстайн пропонує виокремлювати західні білі фемінізми, фемінізми третього світу (фемінізм кольорових жінок, мексиканський / латиноамериканський фемінізм, чорний фемінізм у США, арабські фемінізми), постсоціалістичні і посткомуністичні фемінізми Східної Європи [7, с. 10].

Отже, фемінізм сьогодні нагадує мозаїку дрібних рухів за певну ідею, до того ж з різними методами і засобами їх досягнення, тому говорити про нього як про єдиний ідейно-політичний рух дуже складно, тим паче з огляду на постфемінізм, через що його іноді називають рухом «ниточок і кісок». Дехто вважає цю амбівалентність кризою фемінізму, на кшталт кризи традиційних ідеологій. Існує й інше бачення – відсутність єдиної стратегії є виявом відмінностей, адже підстави концепту «жінки» недостатньо для об'єднання, а тому є певною стратегією. Лунають і оптимістичні сподівання, артикульовані тим, що спільне підґрунтя складають незмінні базові засади – публічний / приватний поділ, патріархія, стать, рівність і відмінність, які попри заяви постфеміністів про досягнення рівності і подолання патріархії залишаються актуальними, адже, при загальному зниженні чоловічих позицій, жінки все ж частіше займають низькооплачувані посади, отримують меншу зарплату, а з порядку денного не сходять питання проституції, абортів, материнства, раси, національності, цензури, достатку тощо. І якщо погодитись з Дж.Грір, яка у книзі «Всі жінки» (1999) висловлює думку, що задоволеність жінок рівністю більше схожа на асиміляцію (жінки стали схожі на чоловіків), і що так виявляється здатність патріархії відновлюватись від покоління до покоління, то спільне майбутнє у фемінізмів є, і втілення його можливе у третій хвилі фемінізму, завдання якої полягатиме у подоланні постфемінізму і визначенні змінної природи гендерних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія політичної думки / За ред. Девіда Міллера. [Пер. з англ.] — К.: Дух і Літера, 2000. — 472 с.
2. Соломія Павличко. Фемінізм / [Передм. Віри Агієвої]. — К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. — 322 с.

© **Пурицванидзе О. В.**

3. Абрамс, Л. Формирование европейской женщины новой эпохи. 1789-1918 [Пер. с англ. Е.Незлобиной]; Гос. ун-т — Высшая школа экономики. — М.: Изд. дом Гос. Ун-та — Высшей школы экономики, 2011. — 408 с.
4. Теория и история феминизма / [Под ред. И.А. Жеребкиной]. — Харьковский Центр Гендерных Исследований, Ф-Пресс, 1996. — 387с.
5. Брандт Г. А. Философская антропология феминизма. Природа женщины / Г.А.Брандт. — Спб.: Алетейя, 2006. — 160 с.
6. Кирилук Ф. М. Філософія політичної ідеології: Навчальний посібник / Ф. М. Кирилук. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 520 с.
7. Айзенштейн З. Экспортный феминизм Севера и Запада // Гендерные исследования. — 1998. — №1, — С.10.

Пурицванидзе О. В. – старший преподаватель кафедры социальных наук Одесской государственной академии холода.

УДК: 126

СОЗНАНИЕ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ТРУДНОСТИ ИССЛЕДОВАНИЯ

В статье рассмотрены обусловленные спецификой сознания методологические трудности его исследования, определена необходимость поиска новых подходов в его осмыслении.

***Ключевые слова:** сознание, онтологический статус сознания, предметная неопределенность сознания.*

СВІДОМІСТЬ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ТРУДНОЩІ ДОСЛІДЖЕННЯ

В статті розглянуто зумовлені специфікою свідомості методологічні труднощі його дослідження, визначено необхідність пошуку нових підходів його осягнення.

***Ключові слова:** свідомість, онтологічний статус свідомості, предметна невизначеність свідомості.*

CONSCIOUSNESS: METHODOLOGICAL DIFFICULTIES OF RESEARCH

The article is about methodological difficulties arising from the research of consciousness and outlines new approaches to understand it.

***Keywords:** consciousness, ontological status of consciousness, substantive uncertainty of consciousness.*

Проблемы, связанные с осмыслением сознания, его укорененности в бытии становятся сегодня приоритетными как для философских, так и конкретно-научных исследований. Необходимость постижения его сущности, онтологического статуса обусловлена тотальным кризисом современной мировой цивилизации, одним из проявлений которого стали глобальные проблемы. И поскольку человечество пока не решило ни одной из них (войны, терроризм, неравенство, нищета), а также не в состоянии обуздать процессы, происходящие в сфере взаимодействия человека и природы, в сфере экономики, социальной политики и идеологии, вопрос о том, что есть сознание, как сущностная характеристика человека, обретает особую остроту.

Явления кризиса, наблюдаемые в духовной сфере современного общества, нашли свое отражение в культуре и философии постмодерна. Человек, как носитель сознания, лишается своего естества и рассматривается как текст или интерпретация и не может претендовать на наличие своей метафизической и гносеологической сущности, а потому оказывается лишенным какого бы то ни было смысла.

Кроме того, с возникновением принципиально новых информационных технологий и соответственно иной – «виртуальной реальности», проблема исследования сознания обретает еще большую остроту, поскольку новые информационные технологии и достижения в области конкретно-научного знания обуславливают неограниченные возможности манипулирования сознанием и воздействия на духовный мир человека, а также применение к нему радикальных стратегий трансформации.